Zalai Károly

Henrich Heine a rímeken gondolkodik

1856. február 17. este volt. Heinrich Heine épp azt mondta az ágya mellett zokogó feleségének, – aki arra kérte a Jóistent, bocsássa meg a haldokló költő minden bűnét –, hogy „n'en doute pas, ma chère, il me pardonnera; c'est son métier!" (Ne legyenek kétségeid, meg fog bocsátani nekem. Ez az ő mestersége). Amikor pár pillanattal később lefordította magában németre a francia mondatot („Zweifle nicht daran, meine Liebe, er wird mir verzeihen. Das ist sein Geschäft!), arra gondolt, milyen különös, megint valami szellemes, meglepő, ugyanakkor fölháborító dolog jutott eszébe. Vajon miért? Minden bizonnyal azzal a szándékkal, vallotta be magának, hogy tovább növelje a hírnevét. Az utókor majd láthatja, hogy Heinrich Heinének, ennek a polgárpukkasztó fenegyereknek, még a sír szélén is volt ereje viccelni. „Pfúj", mormolta halkan a költő, s elhatározta, hogy amíg el nem viszi a kaszás, többé nem nyitja ki a száját, csendben lesz. Azonnal furcsán kezdte érezni magát. Ugyanis, nem nagyon tetszett neki ez a fogadalom, mert már a következő pillanatban újabb meghökkentő ötlet körvonalazódott a fejében; eszébe jutott, megkéri Mathildot, hozza ide a cipőit, ugyanis ki akar menni a városba, hogy utoljára járjon még egyet. Ez biztosan nagyon vicces lenne, hisz évek óta csak akkor hagyta el pár percre az ágyat, ha nagyon szükséges volt, különben itt darvadozik ebben az ocsmány matracsírban. Nem, most már nem szólal meg, elég volt, döntött, befogja a száját, egy egész életen át beszélt, szavalt, szónokolt, fecsegett. Hol franciául, hol németül hallatta a hangját, aminek csak az volt a célja, hogy figyeljenek rá, hogy tapsoljanak neki, hogy értékeljék, micsoda nagy koponya ő: Goethe és Schiller után, pontosabban nem is „után", hanem mellett, ő a németek legnagyobb költője. Ő? Hát ebben, ha nagyon mélyen magába nézett, nem volt olyan biztos. Bár tucatnyi kötete jelent meg, ő titkon már jó idő óta érezte, soha sem volt elég bátorsága ahhoz, hogy megújítsa stílusát, hogy letérjen arról az ösvényről, amit a nagy sikert elért „Új dalokkal" taposott ki magának. E kötet révén pár év alatt szinte mindenki megismerte a nevét Németországban, de még Európában is. Úgy kapkodták a dalait, mint a cukrot. Elsősorban azért, gondolta röstelkedve, mert tényleg cukorkát kínált, édes, rímes szavakat a szerelemről, a természetről, csörgedező patakokról és lombjukat hullajtó fákról, nagy-nagy bánatokról, amelybe belefacsarodik a szív, hisz az ember végtelenül boldogtalan tud lenni, ha elhagyta a szerelme, vagy nem jön a hőn áhított szerelem. Ezért aztán ez ember vár

és vár, vár és sír, sír és vár, összetört szívvel, magányosan. Mert mindenki szeretetre éhezik. De amikor megkapja, előbb-utóbb csalódott lesz, mert a szerelem hamar elmúlik, ám a szerelem utáni vágy sohasem. És ez így lesz, amíg az ember él. Heine titokban arra jött rá, hogy aki a szerelem után sóhajtozik, egész életében boldogtalan lesz. Mert csak a szabadság az, amiért érdemes élni. Arra gondolt, hogy az igazi, a nagybetűs szerelmet is az akadályozza, hogy az ember nem igazán szabad. Mert mindenféle elavult törvény, s főként ósdi morál köti gúzsba az emberek lelkét. Ő erről aztán napokat tudott regélni. Mert nemcsak, hogy rabnak, de zsidónak is született, ráadásul pont Németországban. Egyetlen szerencséje, hogy Düsseldorf, ahol világra jött, annak idején – Napóleonnak köszönhetően – a francia igazgatás alá tartozott, így különleges státusz illette, ami igencsak hasznosnak bizonyult, amikor összerúgta a port a vaskalapos poroszokkal. Párizs azonnal befogadta, új otthona lett, s ha nem kínozta volna a fránya honvágy, akkor nem lett volna különösebb oka a panaszra, még állami apanázs is ütötte a markát. De sajnos a haza utáni vágy jobban gyötörte, mint a betegség, amivel évtizedek óta bajlódott, s végül ágynak esett. Hogy nem találkozott a nagy szerelemmel, már egyáltalán nem érdekelte. Csak verselt róla. Mert a szerelem és a vers szinte egy tőről fakadt benne. Ám a honvágyra nem volt gyógyszer. Ki érti ezt!? Néhány hársfa, a Rajna csobogása, a kölni Dóm, a vasárnapi sült hús és a zsemlegombóc szaga miatt néha tényleg igazi könnyek tolultak a szemébe. Szégyenletes. És talán itt volt a hiba! Mert lehet, gondolta, hogy épp a honvágy, és a sértettség, hogy elüldözték a hazájából, akadályozta meg, hogy magába nézzen. De hát, hogyan is áshatott volna mélyebbre az érzéseiben, amikor sohasem volt a helyén: mintha mindig maga mellett élt volna. A francia igazgatás alatt álló Düsseldorfban jött világra. Aztán kivonultak a franciák, ő meg közben kikeresztelkedett: protestáns lett. Elvégezte a jogot, pedig gyűlölte a paragrafusokat. Mégis végigcsinálta, mert abban reménykedett, hogy majd befogadják: ügyvéd lesz, a német törvényesség őre. A frászt! Azon nyomban az orra alá dörgölték zsidóságát. Mi maradt neki? Csak a költészet. Meg a publicisztika. Egyrészről megfogalmazta és versbe öntötte álmait, fájdalmait, és közben kiírta magából az összes keserűséget. Másrészről a tollával a szabadságért is harcolt. A gúnyhoz nagyon értett. És vitriolba mártott tollal lerántotta a zsarnokságról a leplet. Igaz, nem volt nehéz, hisz a hatalom nem nagyon titkolta módszereit. Az volt a legnagyobb baj, hogy amikor egyet ütött, általában kettőt kapott vissza. Így aztán pár év alatt péppé verték: betiltották a könyveit, elfogatóparancsot adtak ki ellene, vagyis elüldözték, és örökre beszennyezték német honban a nevét. Ám ő tovább küzdött. Bosszúból szocialista lett,

Marxszal és Engelsszel barátkozott, és forradalommal fenyegette a hatalmasokat. Ám 48-ban kiderült, hogy a forradalmakat könnyűszerrel eltiporják, és megint a reakció győzött. Ezután már szinte csak a verselés maradt az egyetlen fegyvere. De közben szinte az összes kísérlete zsákutcába jutott, hogy megújuljon, hogy új hangon szóljon a közönséghez, mert valahogy mindig elcsábult, méghozzá a fránya rímek miatt. A dal, dalocskák szelleme örökkön győzedelmeskedtek a sorain. A „Loreley" és a „Melodey" rímet szégyellte a legjobban. De hát mit tehetett volna mást!? Amikor a verset írta, a Loreley szó után, mintha az istenek súgták volna neki, azonnal a „Melodey" jutott eszébe. Ez a két szó tökéletesen egybe csengett, mi másra, mint rímre teremtette őket az isten. Olyan volt, mint egy jó poén: nem lehetett kihagyni. És így volt ez a többi költeményével is. Igen, talán eladta a lelkét az ördögnek. De sajnos az ő üzlete, sokkal kisebb vircsaft volt, mint Goethe Faustja. Mert hát az ő Loreley-e – ha őszinte akart lenni magához – fingocska volt, a Fausthoz képest. Nem csoda, hogy a költőfejedelem olyan lekezelően bánt vele, amikor találkoztak egyszer. Mit remélt, hogy a német nyelv óriása majd a nyakába borul!? Igen, ezt! Pedig hát ez a világhíres Loreley, nem volt semmi más, ezt be kellett látnia, mint egy népdalocska. És a nép, az elmúlt években ki is derült, tényleg népdalnak tartotta műveinek nagy részét. Beborozva, besörözve hangosan lehetett vonítani, mert hát olcsó, népeknek való, dallamos kis fájdalmakról szólt; de csak karcolás volt a lelken, semmi több. Elsüllyedt egy csolnak, mert a csónakos, a sziklán heverésző szőke lány sziréndalára figyelt, aki odafönt a ragyogó szőke haját fonva dudorászott. Na bumm! Most már azt is szégyellte, hogy a becsületes Harry keresztnevet erre a szaros, német hangzású Heinrichre változtatta. Csak azért, mert a Heinrich Heine jobban csengett, s úgy vélte, jobb lesz az eladási mutatója. Erre itt fog meghalni Párizsban, ahol egyetlen francia sem tudja kimondani rendesen a nevét. Mert nem ismerik a „h"-át. „As"-nak mondják, amit ő néha „arsch"-nak, vagyis seggnek hall. Milyen vicces, két „as" is van a nevében. A család- és a keresztneve is azzal kezdődik. Most aztán megnézheti magát! Közben elfáradt. Mert egész életében túl sokat törte a fejét azon, hogyan torolja meg a rajta esett sértéseket. És a legkisebb dologért is megsértődött! Így aztán folyton hadban állt, hol a porosz törvényekkel küzdött, hol a hűtlen barátaival, hol pedig a rokonaival, akik ki akarták őt semmizni. Milyen sok időt töltött fölösleges dolgokkal! Itt ez a francia nő, aki az ágya mellett sírdogál. Mathilde-nak hívja, pedig Augustine a neve. Ki nem állja fülsértően vékony hangját, de eljátszotta, hogy szereti. Elvette feleségül, még verseket is írt hozzá, pedig egy büdös szót sem tud németül… Heine tovább tépelődött, s ekkor az jutott hirtelen

eszébe, vajon hol és hogyan születik meg benne az ihlet? Gyakran olybá tűnt, mintha valaki súgott volna neki. Volt egy időszak, amikor James Macpherson-ra gyanakodott, mintha a skót bárd született volna benne újjá. Mint akkortájt szinte minden vájt fülű, ő is rajongott az Európa szerte nagy port fölkavart Osszián-énekekért. Így azután arra gondolt – mivel a skót költő nagyjából akkor halt meg, amikor ő született –, hogy talán benne kelt új életre neves elődje. Ó, hogy szeretett volna ő is, eltűnt országokról, őskelta királyokról, vak énekesekről, tengeri rémekről és hatalmas szerelmekről regélni! Minden alkalommal ezzel a szándékkal fogott tollat a kezébe, ám valahogy nem fűlött a foga hozzá. Ha versbe kezdett, már az első sor után azonnal meghallott magában valami titkos muzsikát, ami által a szavak leegyszerűsödtek benne, rím rímet követett, s e zene ritmusára született meg benne a vers; nem tudott tenni ellene; hiába várt a Macpherson-i mélységekre. Milyen nevetséges, jutott eszébe, hogy a skót elődjét hamisítással vádolták, mert állítólag nem létezett ez a gael nyelven írt eposz, ami alapján a világhírű fordításait készítette. Mi az, hogy nem létezett!? Ott volt Macpherson fejében, ő pedig meghallotta, s versbe szedte. Tulajdonképpen a lelkében hordozta a legendát. És az sincs kizárva, hogy Macphersonnak pont ez az Osszián súgott. Igen, jutott Heine eszébe, ilyesmikről kellett volna írnia; arról, hogy a bizonyos embereket egymás mellé rendel a sors, hiába születtek különböző korokban, s a Föld különböző városaiban. Sajnos, nem szentelt több figyelmet ezen sugallatoknak. És ekkor a búcsú keservesen édes, s édesen keserű pillanataiban, egyszerre úgy érezte, mintha valaki odaült volna mellé. Heine tágra nyitotta a szemét, hátha megpillanthatja az ismeretlen arcát, de nem látott senkit sem. Pedig ott érzett maga mellett valakit, sőt, még a hangját is hallotta. Valamiképp ismerős volt. Már az első pár szó, hihetetlen, eladdig még soha nem érzett magasságokba röpítette a lelkét. Életében először úgy érezte, hogy a helyére került. Halkan, hogy Mathilde meg ne hallja, tovább suttogta a csodás verset:

S ki szárnyaz fel? Szívem hevét ki szítja?
S ad merszet sors és halál ellenébe?
Ritkán lehulló láncokat ki tép le?
E nemigen nyíló kaput ki nyitja?

Korok évek – az idő pereputtya –
Hónapok napok órák – hadinépe,
Rideg, kérlelhetetlen bírói széke
Dühét többé már rám nem szabadítja.

Biztos szárnyam feszítem hát légnek,
Üveg- s kristályburok nem rémítőim:
Egeken át török a végtelenbe.

S míg enyémről más glóbusokra térek,
S túlhatok az éter-ég mezőin:
Alám kerül földieknek mennye.

Heine jól érezte a kapcsolatot közte és Macpherson között. De nem az volt a döntő, amire ő gondolt. Igaz ugyan, hogy Heine a skót dalnok halála utáni évben született, így aztán akár a reinkarnációja is lehetett volna. De nem az volt. Kapcsolatuk abból adódott, hogy mindketten 59 évesen haltak meg, ugyanazon a napon, méghozzá február 17-én születtek.